

Då bohuslänningarna försvenskade.

Ur boken Storgubbar och småfolk i gångna tiders Bohuslän

Utgiven 1972 Av Sven Rydstrand

Sedan Bohuslän hade införlivats med Sverige år 1658, uppstod en mängd problem av olika slag, de flesta dock naturligtvis av ekonomisk natur. Många gamla bohuslänningar var nämligen missnöjda över att de hade tvingats bli svenskar, ty de ansåg att de hade fått det sämre på många vis. Det var inte blott därför att fisket och fraktfarten hade frångåtits folket, även nya skatter hade kommit till och gamla privilegier slopats. Men i det fallet fick allmogen lida tillsammans med både präster, klockare, gästgivare och färjemän m.fl. Det var därför inte att undra på att många klagomål framfördes till myndigheterna och att man kom tillsammans på protestmöten då och då för att diskutera gemensamma problem i överhetens närvaro.

Ett sådant protestmöte ägde rum på tingsplatsen vid Kviströms bro den 20 augusti år 1665. Och det var inte bara bönderna i Sun-nerviken, som då kom tillstädes, utan dit kom också prästerskapet, klockarna, länsmännen och kronans befallningsman jämte nämndemännen. Mötet leddes av häradshövdingen Gustaf Farter. Protokollet finns infört i Sunnervikens dombok och återges här in extenso, dock med moderniserad stavning:

"Då beviste sockenherden uti Krokstads gäll, herr Didrick Johansson, att i de danska tider aldrig gavs skjuts- eller arbetspenningar av de tvenne annexhemmanen Prestebol, en fjärding i Sanne socken, och Alsbo, en fjärding i Hede socken, ej heller gävo de herreved, men tionden hava åborna på samma gårdar lagt till kronan och kyrkan. Däremot haver han och hans förmän njutit tionden av prästebolshemmanet Sifwertorp. Salig Peder Nielson, den förrige fogden, krävde i de danskes tid ett år herreved, som bönderna säger sig att de icke hava givit. Anders i Alsbo avlade sin ed, att han aldrig gav varken arbets- eller skjutspengar av Prestebol, som han åbodde i fyra års tid, och ej heller av Alsbo, som han åbodde i 19 års tid. Detsamma vittnade Aslag Tholsson i Krågeröd.

Herr Olof Andersson, sockenherde till Bro gäll, bevisade med efterskrevne vittnen vad frihet hans prästebols- eller annexhemman njutit haver tillförende. Jacob och Wettle Wettlessöner betygade efter avlagd ed, att för 19 eller 20 år sedan flyttade de ifrån prästebolshemmanet Presttorp i Brastads socken, varest de hade bott, Jacob i tolv år och Wettle i två år. Under samma tid gävo de aldrig arbets- eller skjutspenningar till kronan, ej heller herreved eller tionde, men för allt sådant caverade de hos prästen. Bonden Olof Andersson, som nu bor på Presttorp, berättar, att i de danskes tid gav han ej heller slik extra ordinarie rättighet utom till prästen. Ej heller i de svenskes tid förutom ett år tog salig fogden Peder Nielson av honom en riksdaler i arbets- och en riksdaler i skjutsfärdspenningar. Därför har han fogdens sedel, som dock nu icke är för handen. Herr Olof berättar att Presttorp haver han och hans förmän njutit med avgift som ett annexhemman, eftersom själva prästesätet är i gamla tider transporterat ifrån Presttorp och till Bro vid annexsocknen.

Herr Claes Torgersson, sockenpräst till Skredsviks gäll, berättar att han haver allenast ett annexhemman, Nyborg kallat, därav hans förmän och han slik frihet njutit hava, som följande hans vittnen betygat: Karin Gregerdotter säger att hon har bott på samma hemman i trettio år. Uti herr Peder Syfwerdssons och nu uti herr Claes tid gjorde hon arbete, skjuts och annat arbete till dem, för det hon var därför fri hos kronan. Men uti herr Nielses tid, som var sockenpräst före herr Peder, gav hon både arbete och skjutsjänst till kronan. Alla tre

anparter av tionde haver hon ydt som andra bönder till kronan, kyrkan och prästen. Nämndemannen Olof Olsson i Rålandh berättade Karins vittnesmål var sannfärdigt och sade att det var salig herr Peder, som förskaffade den friheten på Nyborg.

Herr Helje Willumsson, sockenpräst på Sotenäset, beviste efterföljande frihet på sina annexhemman: Olof Nielsson vid Gista tillböd edeligen vilja stadfästa följande sitt vittnesmål. Att han i de danskes tid bodde sju år på Prestebacka i Askums socken. Då utgjorde han aldrig arbete eller skjuts eller herreved, utan därför svarade prästerskapet, och därhos levererade han alla tre parter till prästen i tionde.

Och gjorde Olof Fransson, och Per Andersson, som nu åbor detta hemman, slik rättighet, görandes honom därför tjänst och villighet, som de själva ock nu berätta. Olof Hansson säger sig hava åbott ett hälft annexhemman Vattneröd i Berfendals socken och gav så sin rättighet till prästen som Prestebacka bönder.

Klockaren Jörgen Christensson i Krokstads gäll beviste med länsmännen Nils Andersson i Tunge härad och Christen Andersson i Sörbygden deras vittnesmål, att hans förman, klockaren Lars Månsson, till kronan varken utlade arbete, skjutspenningar eller herreved med många flera små avgifter för det halva hemman i Haum, som han åbodde.

Jacob Knutsson i Foss, klockare, beviste med den danske slottsherren på Bohus, herr Sten Maltessons och herr Jens Sparres honom och hans förmän givna brev på den ödegård västra gården Säleby, som skyller till Foss och Håby kyrkor en halv tunna malt. Gården är utlagd till klockaresäte och har varit fri från samma tunna malt i landskyld och alla andra vissa och ovissa räntor till kronan. Länsmannen Nils Andersson och Knuth i Östeby med flera berättade, att Jacob icke på många år, som de veta, haver skattat för sin gård, samma ödegård, som ej heller är införd i kronans jordebok.

Klockaren Peder Nielsson på Sotenäset beviste med ett tingsbrev och fogden Peder Nielssons tagesedel, att honom är utlagt till klockaresäte, en äng under Legene, Löcke kallad, och en ödegård till Långön.

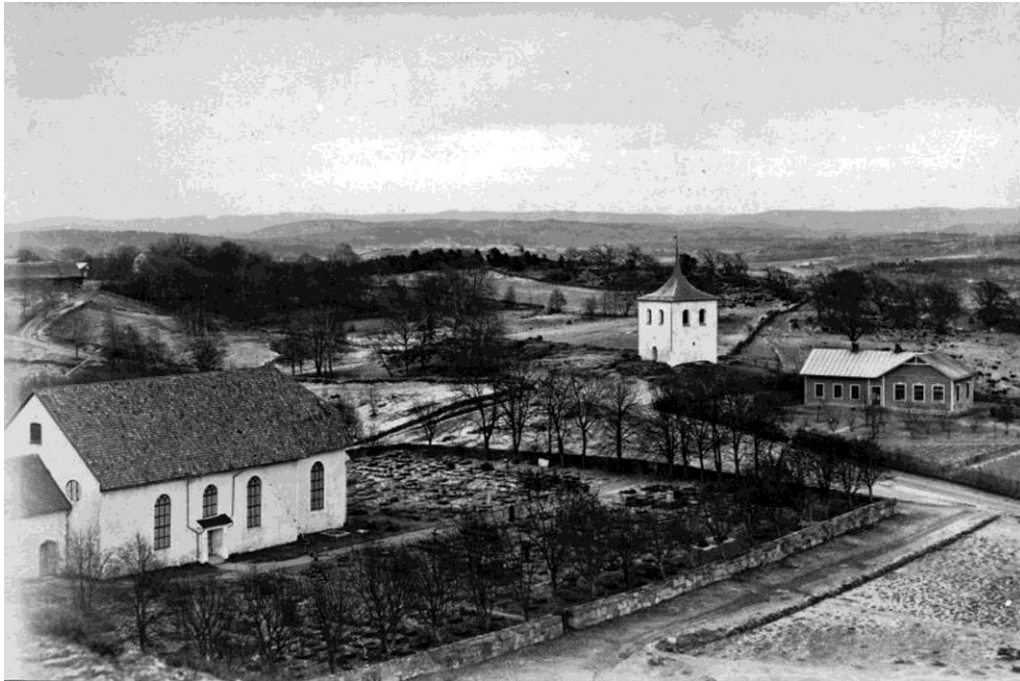
Eljest besvärade sig klockarna i Stängenäs, Bogenäs och Skredsviks gäll, att de intet hemman hava till klockaresäte, utan de får sitta som andra husmän utan gårdsbruk, ehuru väl deras förmän hava haft, brukat och besuttit krono- eller kyrkohemman.

Kyrkvärdarna i detta fögderi göra bevisligt att de aldrig som andra bönder hava gjort skjuts, men därför liksom ock för kyrkans tionde varit fria.

Färjemännen i detta fögderi gjorde desslikes bevisligt tillsammans med andra gamla dannemän, att de slik frihet i de danskes tid hava haft och njutit, som Kongl. kommissionen in anno 1662 uti Oddewald dem förunte och ändå mera. Och voro dessa färjemän bönder på de gårdarna i Nötesund, Rödh, Semsta, Vrångebeck och Fotenäs."

Härav kan man alltså utläsa att det pyrde ett ganska starkt missnöje i Bohusläns norra delar över den svenska nyordningen och detta inte blott bland allmogen utan särskilt bland prästerskapet och kyrkotjänarna, hos vilka de kyrkliga förändringarna också verkade pinsamma. Det var detta missnöje, som senare skulle ta sig uttryck i den s.k. Gyldenlöwe fejden år 1675 och de många snapphanefejder, som från den tiden underhölls av både präster och länsmän i vårt landskap. Visserligen lugnade man sig så småningom och uppehöll den

yttre ordningen och visserligen vann svenskarna i längden, men man kan nog ändå med stöd av de bevarade protokollen våga påstå att 1600-talets bohuslänningar aldrig kunde känna sig som svenskar.

Skee kyrka ock klocktorn.

För resten var försvenskingsprocessen ännu icke helt avslutad vad det gällde den kyrkliga uniformiteten vid Gyldenlöwe-fejdens slut på 1680-talet. De gamla danska biblarna och andaktsböckerna hade visserligen bränts upp på många håll efter svenska fogdars order och prästerna hade börjat predika på svenska. Men de gamla bönderna förstod inte det svenska språket. De kunde inte sjunga de svenska psalmerna i kyrkorna, utan de kände sig som främlingar i eget land. Då och då förekom det tendenser till bråk och uppror i kyrkorna ännu på 1680-talet. Vad som egentligen skedde vid sådana tillfällen, vet man nu inte så mycket om, eftersom det sällan blev protokollfört. Ett intressant protokoll finns emellertid bevarat från denna tid. Det skrevs vid det ordinarie häradstinget med Vette och Tanums härad på gården Hede den 2 juni år 1684 och lyder på följande sätt:

"Befallningsmannen Anders Börjesson lät uppläsa i rätten kongliga rådet fältmarskalken och generalgouvernören, excellensen, den högvälborne herren herr baron Rutger von Aschebergs nådigaste order av dato Baahus den 21 april avgånget till hans nåde herr generalmajor och landshövding högtädle och välborne herr Johan Benedikt von Schönleben den 29 april 1684, förmälendes att emedan såsom Baahus län numera är fast ett med Sveriges rike i det andliga läroståndet med den svenska kyrkoordningen och kyrkoceremonier, med domstolarna och justitiens förvaltning, med svensk lag, rätt och process, och som allenast återstår av detta läns innebyggare att inrättas med svenskt mål och vikt samt mått, varför hans excellens därjämte med en vidhängd allvarlig sträng förmaning och befallning med högt vite att inrätta så här som i Sverige svenskt mål och vikt uti allt köp, mätande så ock med salu, då i underdånigt följande av hans höga excellens stränga och allvarliga befallning till samtliga innevånare i denna mig i nåder ombetrodda jurisdiktion tillsporades dem med vad eftertryck, lydno och hörsamhet alla utgångne Kongl. Majestäts allernådigaste plakater och förordningar bliva efterlevande, och eftersom hans Kongl. Majestät allernådigast å samtliga

innevånare i Baahus län igenom dess underdånigaste suplick och ansökning, som de själva hava begärt att bliva införlivade och inkorporerade med allo tro Sveriges innebyggare och undersåtare, så med kyrkoceremonier som lag och rätt, vilket hans Kongelige Majestät dem i nåder efterlätit, att de skola så hädanefter i allt med kyrkoceremonier, lag och rätt samt process blivit handhavande i allt och beskyddade som Sveriges innebyggare och undersåtare.

Blev ock i lika måtto efterfrågat om de med Sveriges kyrkoceremoniers inrättande varda bibehållne, som de äro med Sveriges lag och rätt handhavande. Varpå svarades, att på en del ställen är det helt inrättat och efterlevat. Framsteg så ädle och välborne ryttmästaren Petter Apelberg under hennes majestät riksänkedrottningens livregemente till häst och tillkännagav, huru då hans vördighet prosten, magister Laurentz Bagger efter gudstjänstens förrättande i Skee kyrka förliden framträdde på sitt ämbetes vägnar och begynte visitationen med allmogen, ställde hans vördighet prosten sig på golvet och begynte att framställa sin proposition för allmogen att vilja undervisa dem i den svenska katekesen och svenska kyrkoceremoniers inrättande. Varpå framträdde någon av allmogen i sin obesinnighet och begärde att förskonas från den svenska almanackan, var till hans vördighet genast svarade, att han ej begärde att de skulle emottaga den svenska almanackan men den svenska katekesen.

Tillspordes då i rätten, vem den varit som fört detta tal emot vördig prosten, och namngavs en person benämnd Anders Andersson i Roland, som då genast framkallades för rätten och han ej neka här till, föregivandes med hög ed sådant vara emot hans vilja sagt och hade skolat säga katekesen i det han nämnde almanackan, som då där påfallit ett larm i kyrkan av allmogen, var vid välborne herr ryttmästaren med några flera hade gått ut. Ställandes då befallningsmannen hans vördighet prosten till genmäle med vad förmaningar om sådant återhållande och avskaffande hans vördighet herr biskopen haft haver till allmogen i Kville kyrka att avskaffa alla danska ceremonier efter handen, och i så måtto igenom dess höga oration tillsade dem vad för en nådig och mild konung de hava, förmeddelst de efter egen fri begäran allerunderdånigst sökt att få åtnjuta svenska kyrkoceremonier som ock annan lag och rätt som Sveriges undersåtar.

Item gavs ock rätten hans vördighet prosten tillkänna vad som förlidne passerat uti Skee kyrka, då hans vördighet prosten hållit visitation och huru några av allmogen framkommit och begärt att förskonas från de svenska kyrkoceremonierna. Då svarades av hans vördighet prosten, då han efter allmogens begäran givit pastoren herr Peder i Skee förlov att upphöra därmed någon tid. Varpå svarades av rätten som befallningsmannen, varför prosten en sådan deras begäran icke haver strax upptäckt och icke så länge därmed förtegat, eftersom prosten är densamme som själv dagligen brukar informera om de svenska kyrkoceremonierna. Tillsporde åter befallningsmannen varför hans vördighet prosten vill giva herr Peder i Skee mera förlov än de andra sina medarbetare i ordet att upphöra eller varför de mera draga sig ifrån det allmogen själv begärt och sökt. Svarades av herr prosten att allmogen sagt att de ej begärt det. Varpå härads hövdingen svarade, att då måste han vara en osanningsman, om icke de igenom deras underdåniga suplick begärt de svenska kyrkoceremonierna liksom Sveriges lag och rätt."

Det förekom således oroligheter i denna sak både vid tingen och i kyrkorna ännu vid slutet av 1600-talet, och först år 1693, då även norra Bohuslän överfördes till Göteborgs stift, efter att sedan 1660 ha lytt under superintendenten i Karlstad, synes befolkningen ha lugnat sig. Men då hade ju redan ett nytt släkte hunnit växa upp, ett släkte som inte hade några minnen från den dansk-norska tiden.